

4

En avhandling om tryckfriheten.

TROTS DEN SVENSKA tryckfrihetens gamla anor och dess ingående reglering i grundlag sedan 130 år ha hithörande problem föga beaktats av statsvetenskapen. Endast ett fåtal mera betydelsefulla arbeten kunna antecknas, främst Rydins allmänna framställning av år 1859 och Alexanderssons analys av tryckfrihetsprocessen av år 1907. Förändringarna i praxis och lag under de senaste åren ha stimulerat intresset; särskilt bör nämnas Rönbloms orientering över "Tryckfriheten i Sverige", utkommen för två år sedan och tydligen föranledd av tryckfrihetsfrågans politiska aktualisering.

Dr Eeks avhandling, som ventilerades inför juridiska fakulteten i Uppsala i maj, vill ge en långt mera fullständig och allsidig bild än tidigare undersökningar. Här behandlas icke blott den svenska rättens utveckling och nuvarande läge, utan

HILDING EEK:

Om tryckfriheten.

Gebers. Pris 12 kr.

även tryckfrihetens ideologiska bakgrund, dess historia i främmande länder och dess nuvarande ställning under skilda statsformer; i arbetets sista kapitel diskuteras pressens sociala funktion, och skilda förslag till reform på vissa områden granskas och värderas. Även frågor som stå i ett ganska indirekt samband med det behandlade ämnet upptas. Författaren tar sålunda ställning till centrala rättsteoretiska och idéhistoriska spörsmål och söker fixera de viktigaste statsformernas karaktär och förutsättningar.

Avhandlingen har alltså närmast karaktären av en brett lagd översikt. Den innehåller såsom sådan en

mängd uppgifter och redogörelser av intresse. De analyser och reflektioner som äro inlagda i framställningen och som kunde tänkas ställa densamma på ett högre vetenskapligt plan synas däremot vara av ringa värde. Författaren bygger vittgående principiella slutsatser på en smal och osäker grund; frågor vilkas belysning kräver ett omfattande studium besvaras under hänvisning till en eller annan skrift av sekundär betydelse; de egna synpunkterna avlägsna sig sällan från det banala utan att slå över i det tvivelaktiga eller klart ohållbara. Här blott några exempel.

Efter att ha påstått att ett demokratiskt statsskick "kan sägas innebära återgång till envælde" — en gammal konservativ ordlek som nu borde vara uttjänt — förklarar författaren att den demokratiska ideologin i jämförelse med den förut härskande konstitutionalistiska föga skattar tryckfriheten; han talar t. o. m. om en "fientlig inställning" till pressen inom demokratin och om "den demokratiska ideologins uppfattning om obehövligheten eller konsekvensen av en i liberal mening fri press inom ett på demokratiska principer uppbyggt statsskick...". Det egentliga stödet för denna uppfattning synes vara en spekulativ tysk tidskriftsuppsats. Författaren omtalar ej i detta sammanhang att demokratins ideologer genomgående hävdad tryckfriheten som väsentlig för folkstyrelsen, att nästan undantagslöst demokratiseringen av ett statsskick medfört tryckfrihetens erkännande eller utvidgning av redan existerande frihet och att ett stort antal demokratiska författningar innefatta speciella garantier för tryckfriheten. Att närmare gendriva författarens påstående är icke behövt; dess falskhet inses omedelbart av den som är förtrogen med politisk idéhistoria och har för övrigt nyligen utförligt klarlagt (professor Holmbäck i Tiden). Det framför allt egendomliga är att författaren icke yppar kännedom om att de medborgerliga friheterna likaväl som den allmänna rösträtten äro fundamentala för tongivande demokratisk åskådning och att det stora problemet för demokratins målsmän varit att förena politisk frihet med majoritetsstyre.

Andra delar av författarens fram-

Andra delar av författarens framställning stå, det bör erkännas, i uppenbar strid mot här kritiserade påståenden. Det betonas att demokratin i regel innefattar en fördelning av makten på skilda statsorgan. De demokratiska författningarnas garantier för tryckfriheten omnämnas. En rad författare om vilkas demokratiska åskådning författaren icke torde vara okunnig — exempelvis Esmein och Kelsen — åberopas bland tryckfrihetsprincipens försvarare. Framställningen blir dock knappast mindre vilseledande genom denna inkonsekvens.

Med det berörda avsnittet i avhandlingen bör jämföras den redogörelse som i ett senare kapitel ägnas åt den svenska tryckfrihetspolitiken efter världskrigets utbrott. Denna politik har, betonar författaren visserligen, framför allt orsakats av den genom kriget framkallade situationen. Men andra orsaker nämnas även. "Tryckfrihetens främste fiende i Sverige har alltid varit byråkratin... Man torde ha rätt att fatta byråkratin som den främsta pådrivande kraften i den reaktion mot tryckfriheten sådan den 1809 utformades som vi under senare år bevittnat." Det sistnämnda påståendet framföres, väl att märka, utan skymsen av bevis eller försök till bevis. Redan detta är förbluffande.

Men än mera förvånande är kanske att byråkratin, vars starka maktställning kännetecknade just den konstitutionalistiska stat som i annat sammanhang framställts som tryckfrihetens egentliga fäste, nu förklaras vara tryckfrihetens främste fiende. Författaren påstår vidare att byråkratin fått en speciellt stark maktställning i vårt land genom socialdemokratiens frammarsch. De till regeringskretsen "hörande socialdemokratiska politikerna, som understundom saknat administrativ bildning, utbildning och erfarenhet, ha i allt högre grad blivit beroende av ämbetsmännens... stöd och lojalitet, och de ha så att säga i kompensation fått lov att lämna sitt stöd åt krav på bättre tillgodoseende av byråkratiens maktanspråk och intressen". Icke heller här ett försök till bevis. Författaren påstår helt enkelt att byråkratin nu har större makt gentemot regeringen än under äldre tid, d. v. s. under en tid då platserna i själva regeringen i huvudsak besattes just av ämbetsmän, då regeringen helt enkelt var byråkratiens spets. Slutligen påstås att socialdemokratin står likgiltig inför tryckfriheten. Även här hämtar författaren bevisningen ur djupet av sitt medvetande. Ett parti med stor majoritet "brukar i allmänhet förlora intresset för sociala inrättningar och idéer som i det nya maktläget endast uppfattas som den oppositionella minoritetens till gagn". Det betonas icke ens att andra till regeringen anslutna partier i samma utsträckning som socialdemokraterna godtagit inskränkningarna i

tryckfriheten. Oppositionen mot dessa inskränkningar har dock varit lika stark inom socialdemokratin som inom högern, för att inte tala om bondeförbundet. D:r Eek skriver: "Borgerligheten har särskilt slagit vakt om tryckfriheten...". Hade han i stället för "borgerligheten" skrivit "de borgerliga", hade påståendet varit direkt oriktigt; hade han givit en korrekt framställning av den partipolitiska situationen, skulle hela hans föregående resonemang ha fallit sönder.

Det utmärkande för d:r Eeks resonemang är, såsom redan det sagda torde visa, de genom framställningens knapphet undanskymda glidningarna i bevisföringen. Författaren kan väl knappast antas mena att en motsättning föreligger mellan tryckfrihetstanken och demokratisk ideologi; så okunnig är han säkerligen ej. Han torde utgå från något så allmänt och självklart som att tryckfriheten ter sig väsentligare i opposition än i regeringsställning, att den för segern kämpande är mera aggressivt angelägen om kampmedlens bevarande än segraren. Denna insikt uttrycker han i det orimliga påståendet att demokratin saknar konstitutionalismens känsla för tryckfrihet. På liknande sätt lär det förhålla sig i andra fall. Författaren gör den riktiga men icke märkliga iakttagelsen att socialdemokratin och byråkratin trivas bättre samman än då socialdemokraterna stodo i opposition; han översätter tanken i satsen att byråkratin nu är mäktigare inom regeringen än förr då regeringen var en del av byråkratin. Han har med full rätt konstaterat att den regerande socialdemokratin genomfört restriktioner som den opponerande socialdemokratin icke förutsett och sannolikt skulle ha motsatt sig; slutsatsen blir att socialdemokratin är likgiltig för tryckfriheten. Söker man förstå hans uttalanden på detta sätt, bli de förklarliga och naturliga. Truismen blir genom ett hopp i tankegången eller blott genom ett över-

drivet uttryckssätt något originellt och absurt; bakom det bestämda och egenartade påståendet ligger en liten och enkel reflexion. Men dylika slappa, oklara, vilseledande skrivsätt — man vill här knappast tala om tankegångar — äro svåra att ursäktas i en vetenskaplig avhandling.

D:r Eek vänder sig mot uppfattningen att en judiciell prövningsrätt av lagar med stöd av författningen skulle stärka grundlagarnas auktoritet och därmed bli ett värn även för tryckfriheten. Han antyder, naturligtvis utan att ange på erfarenhet grundade skäl, att domarna liksom byråkratin över huvud, närmast skulle vara fientligt stämde mot tryckfriheten. Vidare skriver han bl. a.: "När domstolarna uppträda som politiskt verksamma, såsom varit fallet t. ex. i Förenta staterna, representera de i allmänhet konservativa, mot pressfriheten misstänksamt inställda krafter och förborgerliga, mot genom pressen kämpande socialistiska eller eljest socialt radikala strävanden fientliga intressen". Som stöd för detta uttalande anföres en sats av Laski, enligt vilken den amerikanska domstolen skyddat "the rights of property". Detta är notoriskt, men utgör intet stöd för författarens påstående. Ty lika notoriskt är att de amerikanska domstolarna i många fall, icke minst under senare tid, tjänstgjort som väktare mot lagstiftarens av den i förbunds författningen garanterade tryckfriheten. Framställningen är alltså direkt oriktig. Här, som i flera andra punkter, konstaterar man med överraskning att författaren icke studerat den på domstolspraxis byggda amerikanska statsrätten, i vilken hithörande frågor sannolikt behandlas mera ingående än i något annat land. Författaren åberopar en mängd obetydliga svenska och utländska tidnings- och tidskriftsuppsatser i sin avhandling, men han anför intet av den amerikanska rättsens många lysande, särskilt under senare tid utkomna, i detta sammanhang centrala arbeten.

I sista kapitlet ingår d:r Eek på en del frågor rörande pressens och propagandans betydelse. Han resonerar nästan genomgående ut ifrån vissa allmänna påståenden utan att tillbörligt beakta den rika litteratur som föreligger i ämnet. Till hans

docent Lindberger i Svenska Morgonbladet 20 januari 1940).

Dr Eeks avhandling har blivit föremål för nästan entusiastiska lovord i vissa tidningar som företråda en kritisk hållning mot regering och riksdag i tryckfrihetspolitiken. Man har tydligen alltför ivrigt accepterat den gamla satsen att "de som äro fiender till ett och samma äro sinner emellan vänner". Den sakliga oppositionen mot de senaste årens restriktiva tryckfrihetspolitik bör kunna undvara det stöd som dr Eeks avhandling antas innebära.

Herbert Tingsten.

En härskande tanke

satser hör att pressen, även då tryckfrihet råder, verkar konservativt. "Tidningsinnehållet anpassas nu efter läsekreten, vilket förhållande...", då det gäller idédebatten, verkar såsom en konservativ faktor". Detta är en ren självklarhet, om härmed menas att pressen "i stort sett" återspeglar de skilda opinionerna inom folket. Lika riktigt, och lika ointressant, är att framhålla att t. ex. den propaganda som utövas genom samtal verkar i konservativ riktning, eftersom flertalet samtalande kunna antas representera härskande uppfattningar. Vad som däremot kunde ha förtjänat belysning är att å ena sidan den fria pressen spelat en utomordentlig roll som kritisk och reformatrisk kraft — vilket framgår av författarens i andra sammanhang (jämför citatet i föregående stycke) gjorda anmärkningar, men direkt strider mot hans nu berörda påstående —, å andra sidan att den av kapitalister eller kapitalistiska företag ägda, politiskt konservativa pressen i en rad länder kvantitativt är vida starkare än dess inflytande på den allmänna opinionen ger vid handen. Någon utredning om pressens faktiska betydelse som propagandamedel ges över huvud icke, trots att här ett stort material står till buds.

Beträffande författarens källor och källbehandling vore mycket att tillägga. Jag vill endast erinra om att författaren icke synes ha genomgått tryckfrihetskommitterades protokoll. Detta är så mycket egenomligare som redan publicerade studier visa att dessa protokoll innehålla åtskilligt av intresse (jämför

Litteratur

Problem vid framtidens horisoni.

Herbert Tingsten: Samtida förbundsstater. Rbo 26/9

Det nordiska samorganisationsproblemet har en egendomlig aktualitet. Dels är det på många håll tabu, dels hänföres det till önskedrömmarnas värld. Och slutligen mötes det på andra håll av en absolut negativ inställning. Detta är den officiella meningsriktningen av norsk hallstämpel både i Oslo och i London; och instämmande danska röster ha inte saknats. Den ansvariga statsledningen i Sverige och i Finland har däremot vidblivit den "nordiska orienteringen", sådan denna utstakades före det nuvarande världskrigets utbrott. Gång på gång har man bekänt sin trohet mot densamma. Och denna ståndaktighet har inte låtit sig rubba av vidriga yttre förhållanden: varken den 30 november 1939 eller den 9 april 1940 — dessa data, som ha bejECKnats såsom nordismens gravläggningsdag — ha fått avbryta sambandet med det förgångna eller förskjuta utvecklingslinjerna för framtiden.

Vi påminnas om problemets stora bärkraft genom ett i dessa dagar utkommet arbete av den svenske statsvetenskapsmannen, professor Herbert Tingsten. Dess överskrift lyder "Samtida förbundsstater". Problemet Norden skymtar endast fram ett ögonblick i förordet. Författaren offerar ej åt framtidspekulationen utan håller sig troget till samtida realiteter. Icke desto mindre aktualiserar han problemet med tydliga, ehuru utsatta adresser till vårt nordiska samorganisationsproblem. — Det kunde ha sitt intresse att göra en rundblick på Förenta Staterna, Schweiz, Kanada, Australien och Sydafrika, de sammanslutningar, som presenteras såsom våra dagars förbundsstater. Deras statsinrättningar och konstitutioner uppvisa många märkliga och lärorika drag. Men större intresse knyter sig till några sammanfattande synpunkter, vilka återge det väsentliga i förbundsstaternas idé.

I regel ha de samtida förbundsstaterna uppkommit genom att självständiga samhällen beslutat bilda och inträda i en gemensam organisation. I regel har detta vidare ägt rum såsom resultatet av medvetna och systematiska politiska insatser. Nydaningen har uppburits av folkliga rörelser och dess innebörd och betydelse har ingående diskuterats. Ofta nog har sammanslutningen skett efter långvariga slitningar och svåra uppgörelser. Den överbevisade parten har slutligen valt, enligt sin uppfattning, ett mindre ont framom ett större. Men det är å